

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI: 1872
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA VE
GELİŞTİRME GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI: 247
Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 54

V. MİLLETLERARASI TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ

**GELENEK, GÖRENEK, İNANÇLAR
SEKSIYON BİLDİRİLERİ**

Ankara 1997

TÜRKİYE'DE KİRVELİĞİN KÜLTÜR SOSYOLOJİSİ AÇISINDAN TAHLİLİ

Dr. Mustafa AKSOY

Sosyal-Kültürel kavramlar rastgele değil belirli kurallar ve ölçülere göre meydana gelmektedir. Bu nedenle sosyal dünyadaki kavramların özelliklerini ortaya koymak, bir bakıma iğne ile kuyu kazmaya benzer. Çünkü sosyal hayat sanılanın aksine determinist ve pozitif karakterli değildir. Bundan dolayı bir kavram aynı ülkede, hatta aynı il, ilçe ve köyde farklı algılanabilmektedir. Belki bu anlayışın en çarpıcı örneğini de, kirvelik meydana getirmektedir.

Bilindiği gibi kirvelik sünnet geleneği ile ilgili sosyo-kültürel bir kurumdur. Yani kirveliliğin olması için herşeyden önce "sünnetin" doğrusu "hitan"ın olması gerekir.

Sünnet'in "lügat manası, işlek yol olup, geniş manada Allah'ın yolunu ve yahut da insanın adet haline getirdiği iyi veya kötü davranış ve hareketlerini ifade eder. Kur'an'da bu tabir bütün bu manalarda kullanılmıştır.¹ Ayrıca sünnet "gulfe"nin kesilerek alınması manasında da kullanılmıştır. Bu manada sünnete "hitan" denir.² Hitan konusunda Wensinck, şu bilgileri ifade eder: "Hitan, sünnet lisan al-arab (h-t-n maddesi)'a göre bu tabir hassaten erkeklerin sünneti hakkında kullanılır: Kadınların sünneti için ayrı bir kelime vardır ki, o da "hafz"dır. Wensinck bir de Buhari'den "eğer iki sünnet yeri birbiriyle temasta bulunursa gusl lazımdır". Hadisini nakleder. Yine Wensinck'a göre "hitan eski Arabistan'da umumi bir adet idi". Diğer taraftan "hitan" Wensinck'a göre Kur'an'da değil, hadislerde ve şiirlerde ifade edilmiştir.³

Sünnet yani hitan eskiden beri bir çok kavim tarafından kullanıla gelmiştir. Mesela Meydan Larousse'ye göre Yahudiler, Müslümanlar ve bazı Afrikalılar tarafından tatbik edilmiştir. Hıristiyanlar arasında ise sadece Habeşistan kilisesine bağlı olanlar bu geleneği tatbik etmektedir. Aan Britannica'ya göre de başta Müslümanlar ve Yahudiler olmak üzere dünyanın her yerinde çeşitli geleneksel topluluklarda ve bazı Hıristiyanlarda kullanılmaktadır. Wensinck'a göre

1- Hamidullah. M., "Sünnet Maddesi". İslam Ansiklopedisi, C.XI., s. 242.

2- Hamidullah. M., a.g.m., s.245.

3- Wensinck. A.J., İslam Ansiklopedisi. "Hitan Mad.", C.V., ss. 543-544.

de hitan Mısırlılar, Araplar, İsraililer, Edomiler, Muabıtlar, Ammaniler gibi, eski kavimlerce yerine getirilen bir ayindir.⁴

İslam dininde hitanın erkekler için vacip olarak kabul edilmesine rağmen, bu konuda farklı görüşler vardır. Mesela İmamı Şâfi'ye göre "hitan" erkekler için de, kadınlar için de vaciptir. İmamı Maliki'ye göre ise sünnettir. "Kadınların sünneti" için Arapça'da "hafz" tabiri kullanılır.⁵ Bu konuda Ana Britannica'da şu bilgiler yazılıdır: "Klitoridettomi olarak adlandırılan kadın sünneti (Arapça hafz), farklı topluluklarda farklı biçimlerde uygulanan ve klitorisin bir bölümü kesilerek gerçekleştirilen, gene törensel bir uygulamadır. Yeni Gine, Avustralya, Malakka takım adaları, Etiyopya, Mısır ve Afrika'nın başka kesimleri, Brezilya, Meksika ve Peru'da, ayrıca Ortadoğu, Afrika, Batı Asya ve Hindistan'da yaşayan çeşitli Müslüman topluluklarda yaygındır".⁶

Bu ifadelerden anlaşılması gereken sünnetin yani "hitan" ve "hafz"ın özellikle geleneksel topluluklarda yaygın olduğu, dini anlam da ise Yahudiler ve Müslümanlarca kabul gören, daha doğrusu yapılması zorunlu olan bir sosyal olaydır. Ancak Anadolu da "hitan"a sünnet dendiği ve İmamı Şafi'nin hükmüne rağmen niçin Şafi kadınların sünnet (hafz) olmadığı araştırılması gereken önemli konulardan biridir.

Şüphesiz kirvelik kurumu doğrudan sünnetle (hitan) alakalı olmasına ve ondan kaynaklanmasına rağmen, çok ayrı özellikler sergiler. Bu nedenle kirvelik kurumunun arkasında olan ve temel aldığı sosyo-kültürel yapıya dikkat etmek gerekir. İşte burada da karşımıza "kültür sosyoloji" çıkar.

Kirvelik konusunda ülkemizde yapılan iki önemli çalışmada bu kelimenin etimolojik anlamı verilmemiştir. Mesela ülkemizde kirvelik konusunda yazılı tek kitabın sahibi Kudat, "Kirvelik" adlı eserinde kirveligin menşei hakkında bir yargıya varmasa da, İran ve Azerbaycan'da, en yaygın şekilde kullanıldığını, Doğu Anadolu'da da bu geleneğin olduğunu ifade ederken etimolojisine hiç girmemiştir.⁷ Önemli bir diğer eser ise Türkdoğan'a ait olan geniş kapsamlı bir makaledir. Türkdoğan, "bu kelimenin kaynağı hakkında kesin bilgiye varmamız şimdilik mümkün olmamakla beraber "Kir" Farsça'da "tenasül organı", "Kirou" da "tutmak, muhafaza etmek" anlamına gelir"⁸ der. Türkdoğan'a göre Ardahan'dan Sivas'a kadar olan sahada, yani Erruzum, Kars, Erzincan Artvin, Ela-

4- Meydan Larousse, "Sünnet Mad.", C.XI., ss.660,661.

-Ana Britannica, "Sünnet Mad.",C.XX.,s. 186.

5- Wensinck, A.J., a.g.m., s.545.

5- Wensinck, A.J. a.g.m., ss. 543-544.

6- Ana Britannica, C.II., s.186.

7- Kudat, A. Kirvelik, Ankara, 1974, s.68-72.

8- Türkdoğan, O., "Türklerde Kirvelik ve Sünnet Geleneği", Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara. (1996-1969), 1973.s. 202

ziğ, Malatya, Maraş, Bakü-Amasya çizgisinde yaşayan Karapapaklarda; Tunceli, Bingöl, Adıyaman, Diyarbakır, Çorum, Kayseri, Mersin, Adana, Tokat ve Yozgat illerinde kirvelik yaygındır. Ayrıca o, Bulgaristan'ın Fotin ve Kırcaeli yöresinden gelerek Çorlu, Pınarhisar ve Lüleburgaz'a yerleşen Alevi Türkleri'nde kirvelik özelliğini muhafaza ederken, diğer yandan İran Azerbaycanı'nda, bilhassa Rizaiye şehrinde kirvelik yaygın olmasına rağmen belirli fonksiyonu yoktur⁹ demektir. Tokat'ın Almus ilçesinde ve köylerinde de "kirve" tabiri kullanılır ve kirvelerin çocuklarının birbirleriyle evlenmeleri kesinlikle yasaktır¹⁰. Genelde bir çok yerde olduğu gibi Zara'da da "kirve" olanlar birbirleriyle kardeş olurlar.¹¹

Kudat ise 1974'de yayınlanan eserinde Doğu Anadolu'ya yaklaşıldıkça kirveliliğin yaygınlaştığını ve öneminin arttığını belirterek, Adana'da kirveliliğin çok tutulduğunu, Kars, Sivas, Mersin ve Hakkari'nin çevrelediği alanda en yaygın olduğunu ve bu yörelerin dışında kirveliliğin bilinmediğini belirtir.¹² Kudat, adı geçen eserinde Türkdöğün'ün çalışmasından bahsetmediği gibi, Türkçe yazılı eserlerden sadece Nur Yalman ve Cahit Tanyol'un birer makalesine atıf yapmıştır. (İlgileri çok uzak olmalarına rağmen).

Kirve kavramı Anadolu'da çeşitli yörelerde farklı ağızlarla da olsa, söylene gelmiştir. mesela kirve: "Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinde babalık hakkı olan kimse "Emirdağ/Afyon, Amasya ve köyleri; Giresun, Artvin, Kırşehir, Narman / Erzurum, Diyarbakır, Nazmiye/Tunceli, Urfa, Nizip/Gaziantep, Bor / Niğde; "İsim babası anlamında" Gavurdağ-Osmaniye/Adana, "Sağdıç" anlamında Urfa, Niğde; "Düğünde damadın yanında duran güzel giyimli çocuk" anlamında, Samsun, Amasya; "bacanak" anlamında Erzincan. Aynı kavram, yani bacanak Şebinkarahisar/Giresun, Bor/Niğde'de "kirve" olarak geçer. Avanos/Nevşehir'de, "kirvelemek" söyleşmek, konuşmak; Vazıldan-Divri / Sivas'ta da "kirve", "kürt" anlamında kullanılır.¹³ Göle/Kars'da "kirve", "kırva-kırva" şeklinde de söylenir.¹⁴ Van merkezi ile Muradiye ve Gürpınar ilçelerinde yarı göçebe yaşayan Burukan aşireti arasında kirve'ye "kiriv" veya "kirva",¹⁵ Elaziğ merkez köylerinden Sun ve Hal'de "küvre",¹⁶ Kars yerlilerince "kirva", Terekemelerce "kirve", Musul bölgesi Telafur Türkleri'nce "kirev"

9- Türkdöğün, O., a.g.m., ss.200-201.

10- Ulu, E., 100. yılında Almus, İstanbul, 1987. s.113.

11- Acar. İ.H., "Zara'da Sünnet Düğünleri". Sivas Folkloru Dergisi, Sayı: 48, 1976. s.14

12- Kudat, A., a.g.e., s.12

13- Derleme Sözlüğü, C. VII., ss. 2883-2884.

14- Artan, G., "Kirvelik", Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi, Sayı: 120, 1953, s. 2021.

15- Özer, A., Doğu Anadolu'da Aşiret Düzeni, İstanbul, 1990, s.98

16- Erdentuğ, N. Sün Köyünün Etnolojik Tetkikleri, Ankara. 1959, s.54

Erdentuğ, N., Hal Köyünün Etnolojik Tetkikleri, Ankara, 1983, s.95.

denir. Kerkük Türkleri arasında ise bu kelimenin bilinmediği belirtilmiştir.¹⁷ Ermeniler'de ise güveyin sağdıcına ve çocukların vaftiz babalarına "kirve" derler.¹⁸ Divriği ilçesinde kirve yerine "kirva" denilirken, Yozgat'ta "kirve" kullanılır.¹⁹

Kirvelik Anadolu'da geniş bir alanda görülmektedir. Mesela "Sivas ilinin doğusu kirvelik geleneği için sınır gösterilse de, ilin batısındaki illerde de kirveliliğin görüldüğü (Yozgat, Çorum, Amasya, Tokat illerinde), Sivas'ın doğusunda kalan bazı bölgelerde az da olsa bu geleneğin uygulanmadığını söyleyebiliriz. Örneğin Sivas'ın Zara, İmranlı, Gürün, Divriği gibi kazalarında çok yaygın olan kirveliliğin, Hafik'te ve bazı merkez köylerde, Şarkışla ve Yıldızeli'nde uygulanmadığı görülür. Hatta bu yöreden Gölcük köyünde, sünnet olan çocuğu anası bile tutar".²⁰ Aynı anlayış bu satırların yazarının ilçesi olan Kadirli'de de görülür. Mesela bazen tören yapılarak, bazen de hiç yapılmadan ve "kirve" olmadan, kadın erkek fark etmeden, birinin erkek çocuğu tutması ile sünnet yaptırılır.

Alıkan aşireti üzerinde 1965-1966 yıllarında araştırmalar yapmış olan Beşikçi "Anadolu'nun bir çok yerinde görülen kirvelik geleneğine göçebelerde rastlanmamaktadır. Kanımca göçebeler birbirleriyle çoğu zaman kan akrabası durumunda oldukları için bunu bir de kirvelik yolu ile kuvvetlendirmeyi lüzumsuz hissetmişlerdir"²¹ diyerek dikkatlerimizi çeker.

Sosyal realiteleri kişisel fikirlerde izah etmek önemli ölçüde hatalara neden olur. Bu nedenle özellikle saha araştırmalarında, araştırmacılar çok dikkatli olmalıdır. "Kanımca", "bana göre", "ben böyle düşünüyorum" vb. tabirler araştırmacının en sonra kullanması gereken deyimlerdir. Sosyolog her şeyden önce olanı olduğu gibi tanımlamalıdır. Bu nedenle Beşikçi'nin yukarıdaki görüşüne katılamıyoruz. Çünkü yazarın da belirttiği gibi az da olsa aşiret dışından evlenmeler olmaktadır.²² Dolayısıyla aşiretin, aşiret dışı dostları da vardır. Bu nedenle kirve de dışardan seçilebilir. Zaten genelde kirveler yakın arkadaşlar arasından ve/veya köy dışından kimseler arasından seçilmektedir. Diğer taraftan Alevi olmayanlarda kirvelerin çocuklarının evlenemeyeceği konusunda kesin ve yaygın bir kanaat yoktur. Öyleyse Alıkanlar'da kirveliliğin olmamasının başka sebepleri irdelenmelidir. Mesela, aşiretin Alevi olup olmaması çok önemlidir.

17- Türkođan, O., a.g.m. s.202.

18- Kırcıoğlu, F., Kars Tarihi, C.I, İstanbul, 1953, ss. 504-505.

19- Özen, K., "Divriği Köylerinde Kirvelik Geleneği", Folklor ve Etnografya Araştırmaları (Haz. İ.G. Kayaođlu), İstanbul, 1975, s.239.

Uşlu, M., "Yozgat'ta Sünnet Dügünü Geleneđleri", Sivas Folkloru Dergisi, Sayı: 72, 1985, ss. 19-20.

20- Uçer, M., "Anadolu'da ve Sivas'ta Sünnet Geleneđleri ve Kirvelik", Sivas Folkloru, Sayı: 67, 1978, s.10.

21- Beşikçi, İ., Dođuda Değişim ve Yapısal Sorunlar Göçebe Alıkan Aşireti, Ankara, 1969, S. 192.

22- Beşikçi, İ., a.g.e., s.68.

Gökalp'e göre kirvelik eski Türkler'deki "potlaç" geleneğinin Anadolu'daki görünümüdür⁽²³⁾. Özen'e göre de kirvelik bir Türk geleneğidir.²⁴ Yund ise "eski yaygın Türk inancı şamanlıkta ve geleneklerde sünnet olma diye bir olayla karşılaşmaz... Türkiye Türkleri sünneti Müslümanlıkta bulmuşlardır²⁵ der. Hınçer'de Türkler, Müslümanlığı kabul ettikten sonra sünnet olma geleneğini de benimsediler"²⁶ diyerek Yund'la aynı fikri savunur. Kırzioğlu ise kirveliğin İran ve Araplar'da görülmediğini Anadolu'da ki Yezidi, Alevi ve Sünnilerce bildiğini belirtir.²⁷ Böylece Kırzioğlu, kirveliği Anadolu kültürünün bir unsuru olarak ifade eder.

Kemerkaya-Adıyaman; Hamidiye, Fethiye-Yazıhan; Hançerli-Ergani; Akkuyu-Besni; Kanlıavşar-Bozova; Bargaç-Hilvan; Türkan-Tirkan Aşireti Karacadağ Bölgesi Siverek ve Hilvan merkezi ile Elazığ ve Ağrı'nın köylerinde yaptığımız araştırmaların sunucu da bizde, kirveliğin Alevi inancıyla yakın ilgisi olduğu kanaatini uyandırdı. Çünkü araştırmada Alevi inancına sahip köylerde bu geleneğin daha canlı ve sert olduğunu gözlemledik. Bazen sünni köylerde de bu özellikler görülse de, kaynağının Alevilik olma ihtimali yüksektir. Çünkü sünniler için kirveliğin kaynağı meçhulken, Alevi köylülere göre kirvelik, "peygamber dostluğu" dur ve Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i sünnet yaptırarak, onların kirvesi olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlayışa Varto ve Divriği'de de inanılır.²⁸

Kirveliğin Alevi kaynaklı olduğu, görüşümüzü etkileyen en önemli faktörlerden birisi, Elazığ'ın merkez köylerinden sünni Yeni Konak ile bu köye bir kilometre uzaklıkta olup da, yarısı sünni yarısı Alevi olan Şabanlı köyü arasındaki farktır. Şabanlı'daki Alevi kirveler kız alıp vermezken, sünniler de böyle bir yasak yoktur. Yeni Konak ve Akkuyu Köyü'nde kirveye "kirif" denir ve Şabanlı köyündeki sünnilerde olduğu gibi, Yeni Konak'da da kirveler birbirlerinden kız alıp verirler. Alevi Koruk köyünde de, Şabanlı köyündeki Alevi kirvelerde olduğu gibi, kız alıp verilmez. Merkeze bağlı, Alevi ve köydeki önemli gruplardan biri Lolan oymağı olan Aydıncık köylülerine göre de, kirvelik peygamber sevgisinden kaynaklanır ve sülale-soy sürer. Mesela kirve, kirve olduğu insanın bir başka çocuğunun sünnetinde bulunmayacak uzak-

23- Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi (Haz. İ.Aka, K.Y. Kopruman). İstanbul. 1976. s.75.

24- Özen, K., a.g.m., s.239.

25- Yund, K., "Tarih Boyunca Türklerde Sünnet Olma Geleneği II". Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 38, 1990, s.45.

26- Hınçer, İ., "Sünnetin Tarihçesi ve Sünnet Düğünleri". Türk Folkloru Araştırmalar Dergisi, Sayı: 268, 1971, s. 6139.

27- Kırzioğlu, M.F., Kürtlerin Türklüğü, Ankara, 1969, s. 121.

28- Fırat, M.Ş., Doğu İlleri ve Varto Tarihi, Ankara, 1970, s.243.

-Özen, K., a.g.m., s.240.

lıktaysa, onun izni alınmadan ya da onun tayin etmediği biri olmadan sünnet ettirilemez. Mutlaka kirveden izin almak gerekir.

Kirvelğin bu kadar önemli olmasının bir nedeni, kirvenin aynı zamanda sünnet olan çocuğun ilerde sağdıç olacağındandır. Keban'ın Sağdıçlar köyünde kirveye "küvre" denir ve kivre aynı zamanda sağdıç demektir. Elazığ'ın Yedigöze ve Bölükçalı köyünde de "kürve" sağdıç anlamındadır. Ve kirve evlenecek çocuğun aynı zamanda sağdıç adaydır.²⁹ Yukarıdaki genel anlayış bütün Alevi köylerinde görülür. Keban'ın sünni olan Bahçe ve Çalık köylerinde kirveler kız alıp verirken, kirveye de "kıriv" derler. "Kıriv" aynı zamanda sağdıç anlamındadır. Yukarıda ifade edildiği üzere Akkuyu Köyü'nde kirveye "kırif" denir ve sağdıçla aynı anlamı ifade eder. Mümkünse, hamidiye'de kirve, sağdıçdan olur. Fethiye'de ise gelinlik kız istenirken kirvenin bulunması arzu edilir. Hasaңcelebi-Malatya'da da kirvelik bir tür sağdıçlıktır. Keban'ın Alevi olan Büklümlü köyünde de kirveler kız alıp vermezler ve kirve aynı zamanda "ikrar" anlamını taşır.

Koşay, sağdıç'a Sivas çevresinde kirve dendiğini belirtir.³⁰ Urfa'da sağdıç yerine "küvre" tabiri kullanılır. Bu kirve aynı zamanda sünnet düğününde "kirve" olan kimsedir.³¹ Dobruca Türleri'nde de güvey "kivey" olarak ifade edilir.³²

Ağın ilçesine bağlı Alevi olan Dibekli köyünde kirveler kardeş sayılır. Aynen merkez köylerinden Aydıncık'ta olduğu gibi kirvelik sülale sürer ve kirve düğüne ve sünnete gelemese, onun tayin ettiği biri kirvelik görevini yerine getirir. Fakat vekiller, kirveler gibi bacı-kardeş sayılmazlar. Yani onların çocukları birbirleriyle evlenebilirler. Aynı ilçeye bağlı ve komşu köy olan Saraycık köyünde ise kirvelik pek önemli değildir. Ancak Dibekli köyüne bir kilometre olan sünni Yedibağ köyünde kirvelik Dibekli'dekine benzer. Fakat burada kirvelik sülale sürmez. Derinboğaz, Bayramuşağı-Akçadağ; Börgenek-Adıyaman; Kuluşığı-Battalgazi köylerinde de kirvelik sülale sürer.

Palu'nun bütün köyleri sünni, daha doğrusu Şafi olup, bu köylerde kirvelik hiç önemli bir kurum değildir. Bu durumu Durmuşlar, Üçdeğirmenler ve Gökdere köylerinde yaptığımız araştırmalarda ve Halk Eğitim Müdürü ile yap-

-
- 29- Akyazı, E., Sağdıçlar Köyünün Monografik İncelenmesi (F.Ü. Fen-Ed. Fak. Antropoloji Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), Elazığ, 1987, s.20.
-Yeşilgül, A., Yedigöze Köyünün Etnolojik Tetkiki (F.Ü. Ed. Fak. Antropoloji Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), Elazığ, 1982, s. 37.
-Karaaslan, A., Bölükçalı Köyünün Monografisi (F.Ü. Ed. Fak. Sosyoloji Bölümü Yayınlanmamış Lisans Tezi), Elazığ, 1989, s. 43.
- 30- Koşay, H.Z., Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme. Ankara, 1944, s.262.
- 31- Ergin, M.E., Urfa Folklorunda Düğün. Adana, 1973, ss. 29,55,48,35.
- 32- Ülküsal, M., Dobruca ve Türkler. Ankara, 1966, s. 93.

tığımız görüşmede tespit ettik. Adı geçen köylerde herkesin kirvelik hakkında Hz. Peygamberin bağlayıcı bir sünnetinin olmadığını beyan etmiş olmaları önemlidir. Bu anlayışın arkasında, yörede yaygın medrese geleneğinin etkisinin olma ihtimali kuvvetlidir.

Baskil'in sünni olan Höyük, Alangören ve Karakaş köylerinde kirveye "kıriv" denilir. Bu köyler ile Sivirce'nin sünni ve Beydili aşiretinden olan Kürk köyünde de kirvelik önemli olmadığı halde, kirveler kız alıp vermezler.

Maden köylerinden sünni Tekevler köyünde kirveye "kerva" denirken, Kaşlıca'da "kirve" denir ve Tekevler'de kirvelik Kaşlıca'daki gibi önemli değilken, yani kız alıp verilirken, Kaşlıca'da kız alıp verilmez.

Kovancılar ilçesinin Çaybağı ve Değirmentaş köyleri sünni olup, kirvelik önemli değildir. Fakat Değirmentaş köyünün mezrası olan Yünlüce Alevi olup, burada kirvelik önemli olduğu gibi, kirveler kız alıp vermezler. Çaybağı köyüne komşu ve uzaklığı bir kilometre olan, sünni Kacar köyünde ise kirveler kız alıp vermez.

Kovancılar'daki İğdeli, Gülaçtı, Kavak, Taşören köyleri ile ilçe merkezinde oturan Beritanlılar ise kirveliğe önem vermezler ve kız alıp verirler.

Karakoçan köylerinden sünni, Mirahmet, Kızılpınar ve Yüzevler köylerinde kirvelik önemli olmamakla beraber, Kızılpınar köylülerine göre, kirveliliğin temelinde Alevilerle sünniler arasında yakınlık kurmak yatar. (Bu anlayış genelde her yerde hakimdir.) İslam anlayışına göre kirvelikle kardeş olunmaz, bu hurafedir.

Ağrı'nın merkez köylerinden sünni Ozanlar, Aşkale ve yarısı Karapapak olan Tezeren köylerinde önceleri kirvelik çok önemliyken, günümüzde önemini yitirmiştir. Ancak kirveler hâlâ kız alıp vermezler. Eskiden bu köylerde kirvelik, kardeşlikten öndeyken, günümüzde sadece sosyal ilişkileri pekiştirici bir rolle sınırlandırılmıştır. Fakat Taşlıçay ilçesinin halkı Karapapak ve sünni olan Geçitveren köyünde kirvelik hâlâ çok önemlidir. Bu köyde kullanılan, "kirvenin damının üstüne çıkılmaz". Yani onun kızı kızım, oğlu oğlumdur. Ona kötülük yapılmaz deyimi, kirveliliğin önemini ifade etmektedir. Ayrıca Posof/Kars köylerinde de "kirvenin damından ve kapısından don-gömlek geçilmez"³³ deyimi kullanılmaktadır.

Kirveliliğin en önemli fonksiyonlarından biri, yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı gibi, iki aile ya da aile grupları arasında yakınlık sağlamaktadır. Özer,

33- Aydınoglu, G., "Posofta Evlenme ve Sünnet Geleneği", Türk Folkloru Araştırmalar Dergisi, Sayı: 271, 1972, s. 6227.

1987 yılında Van'ın merkezi ile Muradiye ve Gürpınar ilçelerinin köylerinde yaşayan, kısmen göçebe olan sünni Burukan aşireti arasında da aynı özellikleri tesbit etmiştir. Ona göre; "aşiretteki kirvelerin yaygın kirvelik anlayışından farkı, kirve olan kişi kendisi yalnız değil tüm ailesi veya aşireti ile kirvesi olduğu aşiretin veya ailenin yakın bir akrabası gibi görülür... Kan davası sona erdikten sonra tamamen unutturulmak istendiğinde başvuru en etkili yollardan biri de kirvelik kurumunu devreye sokmaktır."³⁴ Doğu Anadolu'da özellikle Tunceli, Erzincan, Kiğı Bingöl, Varto, Pülümür ve Kars Göle'de yaşayan ve sonradan bir kısmı, Kurmanç ve Zazaca konuşan; Alevi, Lolan oymağında da kirvelik aynı fonksiyonlara sahiptir.³⁵

Mardin'de de kirveye "kirip" denir.³⁶ Ve kirve, Elazığ'ın özellikle Alevi köylerinde olduğu gibi erkek çocuğun yetişmesinde, kız istenmesinde ve düğününde önemli fonksiyonları icra eder.

Kirvelerin önemli fonksiyonlarından biri de, gayrî müslümler ile yakınlık sağlamaktır. Mesela yukarıda bahsettiğimiz Burukan aşireti arasında yapılan bir başka çalışmada, Ermenilerle kirvelik yoluyla ilişkiler kurulduğundan bahsedilmiştir.³⁷ Mardin bölgesinde söylenen "kirvem" adlı bir türküde de, Kurmançça konuşan bir erkek çocuğunun, Yezidi kirvesinin kızına olan aşkı işlenir. Türküde erkek "kivre-krive", kız ise "krivo" tabirini kullanır. Ayrıca bu türküde, gençlerin evlenmesini, birinci derecede Müslümanlığın ve Yezidiliğin engellediği vurgulanmaktadır.

Kirveler arasındaki evlilik yaşağı ya da evliliğe hoş bakmama anlayışı Burç köyü/Viraneşehir Yezidilerinde de görülür. Yezidilerde kirveler arasında evlenme yaşağı olduğu için "... Burç köyü sakinleri kendi şeyhlerini kirve seçer. Zaten inançlarından dolayı şeyh ailesi ile evlilik yaşağı olduğundan kirvelik fazla zarar getirmemektedir. Şeyh dışında çevre Müslüman köylerden kişiler kirve olarak da seçilir".³⁸

Yezidiler ile ilgili yapılan bir başka çalışmada da sünnetin vaftizden kısa bir süre sonra yapıldığı belirtilmiştir. Yezidilerde çocuk ölü doğsa dahi sünnet yapılır ve kirve çocukları evlenemez. Bu nedenle kirve nikah düşmeyen pir, şeyh gibi kimselerden seçilir. Onlardan kirve, bulamadığı zaman, sünnetlerden

34- Özer, A., A.g.e., s.98.

* "Kürt", "Türk", "Zaza", "Kurmanç", "Alevi", "Sünni" gibi, sosyal ve siyasi tarihi ilgilendiren konularda, ayrı bir çalışma yaptığımız için, bu çalışmada sadece kavramlar zikredilerek geçilmiştir.

35- Kocadağ, B., Lolan Oymağı ve Yakın Tarihi, İstanbul, 1987, ss. 9-33, 258.

36- Yurt Ansiklopedisi, C. VIII., s. 5823

37- Kurtal, B., Sosyolojik Açından Burukan Aşireti Üzerine Bir İnceleme (İ.Ü. Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul, 1970-1971, s.3.

38- Boğazlıyanlıoğlu, D. Burç Köyünün/Viraneşehir Monografisi (A.Ü., DTCF., Sosyal Antropoloji Kürsüsü Yayınlanmamış Bitirme Tezi), Ankara, 1988, s. 34.

kirve seçerler.³⁹ Viranşehir'in Yezidi inancının hakim olduğu dört köyünde yapılan bir saha çalışmasına göre de, çocuklar küçük yaşta sünnet edilir. Kirveler sünnilerden seçilir ve sünnet bir barış günüdür.⁴⁰ Bu ifadelere göre, kirveliliğin çok önemli olduğu dolayısıyla, bu kurumun sosyal bilimciler tarafından araştırılması gerektiği dikkatimizi çekmektedir.

Sonuç olarak kirvelik kavramı, Anadolu da çeşitli bölgelerde görünmesine rağmen, özellikle Aleviler'de daha etkilidir. Genelde kirvelik sünnet düğünü masraflarının bir başkası tarafından karşılanması ile dostluğu ifade eder. En önemli fonksiyonlarından biri ise, taraflara statü kazandırmaktır. Statü kazanmak iki taraflıdır. Yani erkek çocuk sahibi A şahsını kirve yapmakla o kişi bir statü kazanırken, aynı zamanda kirve vasıtasıyla çocuk ailesi de statü kazanmaktadır. Bunun dışında sünnet olan çocuk güvenilebileceği ailesinden başka bir şahsa ya da aileye daha sahip olmaktadır. Çünkü kirve ilerde çocuğun yetiştirilmesinde, evlenmesinde (sağdıç anlamında kullanıldığını hatırlatalım) önemli fonksiyonlara sahiptir.

Kirvelik kurumunun fonksiyonlarından bir diğeri de, "sosyal kontrol" ve "sosyal barış"ı sağlamasıdır. Eski Erzincan valisi Ali Kemal bu durumu şöyle anlatır: "Kirvelik, katil tarafına mensup bir çocuğun maktul tarafına mensup herhangi bir kişinin kucağında sünnet edilmesiyle meydana gelen ilişkidir ve çok yaygındır."⁴¹ Kirveliliğin temelinde dostluk yattığını yukarıda ifade etmiştik. İşte bu anlayışa bağlı olarak yukarıdaki kaynaklara göre, genelde Aleviler, kirvelilerini sünnilerden; sünniler de, Aleviler ve Ermeniler ile Yezidiler'den; Yezidiler de Müslüman (Alevi-Sünni) lardan seçmişlerdir. Bu nedenle sosyal gruplar arasında yakınlaşmalar, doğrusu sıhri akrabalıklar kurulmuştur.

Kısaca bir sosyal kurum olan kirveliliğin başlı başına incelenmesi gerekir. Mesela "kirov" Farsça olduğu halde niçin İran'da kirveliliğin yaygın olmadığı ve Anadolu dışında da sünnet geleneği olduğu halde niçin Anadolu'da ve özellikle Aleviler'de çok canlı ve etkili görüldüğü , ayrıca Ermeniler ve Yezidiler'deki kirvelik anlayışının nereden kaynaklandığı, aydınlatılması gereken önemli sosyo-kültürel unsurlardır. Ayrıca Aleviler ile Yezidiler arasındaki kirvelik anlayışındaki yakın benzerlik sosyal bilimcilerin düşünmesi gereken önemli bir unsurdur.

39- Beysanoğlu. Ş., İnançları, Gelenek ve Görenekleri ile Yezidiler, Ankara, 1988. s.30.

40- Özdemir, A., Şanlıurfa-Viranşehir İlçesine Bağlı Dört Köyde Örf. Adet ve İnanç Değişimleri ile İlgili Sosyolojik İnceleme (İnönü Ün. Fen-Edebiyat Fak. Yayınlanmamış Lisans Tezi), Malatya, 1989.

41- Ali Kemal, Erzincan Tarihi, İstanbul, 1932, s.199.